

БУЛАХОВСЬКА Ю.Л.

Інститут літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України

**ЧИ БУВАЮТЬ У ТВОРАХ ХУДОЖНІХ ПЕРСОНАЖІ
«ВІДСУТНІ» (які свідомо лише згадуються у тексті)?**

Це питання, скоріш, має відношення до «теорії літератури», хоча висвітлювати його можна тільки на конкретних прикладах з «історії літератури».

Про що саме йдеться? Бувають художні твори (це стосується поезії, прози і навіть драматургії), де про якусь діючу особу постійно згадують; іноді вона може бути головною, а не лише другорядною; автор і інші дійові особи її характеризують дуже докладно, але сама вона, на сторінках художнього тексту так і не з'являється.

Прикладом такої «художньої ситуації» (безперечно, за авторським задумом) є невеличка п'єса відомого польського письменника нашої доби Ярослава Івашкевича «Літо в Ноані», присвячена постаті Фредерика Шопена, який жив в родині відомої французької письменниці Жорж Занд, в Ноані. Всі члени її родини про нього говорять, а сам він від початку й до кінця – відсутній.

Деякі дійові особи прози О.С. Пушкіна, скажімо, з оповідання «Станционный смотритель» - Вирін: фігурує і як живий «наглядач станції», і після своєї смерті, коли його дочка Дуня йде з місцевим хлопчиком відвідати його могилу. Так само і няня Тетяни Ларіної в поемі Пушкіна «Евгеній Онегин»: вона фігурує і як жива істота, і у спогадах Тетяни – вже дружини генерала: «Где ныне крест и тень ветвей над бедной нянею моей».

В романі відомої англійської письменниці Етель-Ліліан Войніч «Овід» - головний герой-революціонер багато в чому нагадує Гарібальді, проте сам він «в розмовах» з іншими дійовими особами говорить про цю історичну постать.

І конкретно, і водночас «абстрактно» характеризує М.Ю. Лермонтов у вірші «Бородино» численних загиблих на Бородинському полі: «Да, были люди в наше время, не то, что

нынешнее плем'я, - богатыри, не вы! Плохая им досталась доля, не многие вернулись с поля ...».

«Згадані» лише персонажі дуже часто фігурують і в літературі сатиричного плану. Це блискуче показано у сатиричному романі Г.Ф. Квітки-Основ'яненка «Пан Халявський». Весь роман написано в стилі «вдумливих спогадів» вже старого провінційного поміщика Трушка (Трохима), який начебто з повагою, а, насправді, розкриваючи лише негативні риси, рельєфно і сатирично «вимальовує» постаті і своїх батьків, і своїх братів – недоуків, і навіть свого «шановного» наставника Доміне Галушкінського.

Абсолютно безглуздо-гумористична ситуація описана у творі відомого французького прозаїка Проспера Меріме «Поручик Киже» - неіснуюча особа, яка виникла внаслідок «рукописної» помилки того, хто подавав офіційні відомості про певних поручиків Ж., та не помітив на папері «переноса», в результаті змушений був вигадувати його біографію і всі життєві його пригоди.

Напівмістичним персонажем у кримінальних творах Агати Крісті (це вже Англія і наша доба) є певний Містер Квін. Йому присвячено цілий цикл кримінальних оповідань англійської письменниці. Це не реальний її персонаж – Еркюль Пуаро або реальна ж міс Марпл, котрі допомагають розкривати злочини. Це персонаж тільки «психологічний» (він може з'явитися будь-де і в будь-який час) у вигляді випадкового відвідувача чи випадкового дорожнього супутника – пересічної зовнішності – тільки для того, щоб наштотхнути на психологічні роздуми або спогади дійових осіб у напрямку викриття злочину, що був саме таким, але сприймався оточуючими як нещасний випадок, не більше.

У серії сучасних кримінальних кінофільмів під назвою «Коломбо», бо таким є ім'я вдумливого слідчого поліції, котрий, вдаючи з себе «довірливого простачка» в розмовах з підозрюваними, завжди посилається саме на смаки своєї дружини, іноді зятя і таке інше, які ніколи самі «на сцені» твору не з'являються і, можливо, взагалі відсутні в житті цього персонажа.

Хочемо, кінець-кінцем, вказати і на поширену в літературі форму «дорожньої розмови» автора з кимось, хто не має принципового значення, та зосереджує увагу читача на головному.

Таким, на початку XIX-го століття, було, наприклад, «анонімне» оповідання Антонія Погорельського з циклу «Двойник, или Мои вечера в Малороссии», де трагічною особою і головною притому, був не хто-інший, як Людиноподібна мавпа з острова Борнео, яка мала нещастя полюбити «людську дитину», хлопчика, викраденого їхньою зграєю з будинку одного з мешканців Борнео, опікувалася цією дитиною, відвідувала її в будинку його батьків, куди хлопчика згодом повернули, за що й була приречена на «людські» страждання»: їй відрубали спочатку лапу, а потім і її саму смертельно поранив цей хлопець, ставши дорослим, а вона все одно продовжувала його «любити» й «благословляти».

Як можна побачити навіть з того нечисленного, про що йдеться у нашій статті, впливає: проблема «відсутніх персонажів» - дуже вагома серед художніх засобів художньої літератури.

Аннотация: Темой данной статьи является анализ своеобразного приёма в художественной литературе (разных видов и жанров) – наличия «отсутствующих» персонажей, о которых идёт речь, но сами они в тексте литературного произведения не появляются.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев М.П. «Русская литература и романский мир». – Л., «Наука», 1985; «Пушкин и мировая литература». – Л., «Наука», 1987. 2. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М., «Художественная литература», 1975. 3. Бистрова О. Імпліцитні можливості слова в художньому тексті. Дрогобич, «Коло», 2006. 4. Ігнатенко М.А. Читач як учасник літературного процесу. – К., «Наукова думка», 1988. 5. Кирилюк З. Проза Антонія Погорельського (Предисловие) «Антоний Погорельский. Двойник». – К., «Дніпро», 1990.